

ENTERNASYONALİZMİ ZORUNLU KILAN KOŞULLAR

30 Nisan 2021

Yıldırım Koç

Çeşitli ülkelerin işçi sınıflarının kapitalist baskı ve sömürden kurtuluşta kaderlerini birleştirmeleri “enternasyonalizm”dir. Çeşitli ülkelerin işçilerinin, bazı sorunlarına çözüm ararken işbirliği yapmaları veya dayanışma içinde olmaları, enternasyonalizmden farklıdır. Kapitalizmin gelişmesinin belirli bir aşamasında gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, yaşatıldıkları cehennemden kurtulabilmek için, kaderlerini birleştirmek zorundaydı. Marx ve Engels, 1848 yılı Şubat ayında Komünist Manifesto’yu yayımladıklarında böyle bir dönem yaşıyordu. Ancak daha sonra şartlar değişti.

Birinci Sanayi Devrimi genellikle 1780’li yıllarda başlatılır. Sanayi Devrimi sonrasında işçilerin çalışma ve yaşama koşullarında büyük bir gerileme yaşandı. Kentlere göç hızlandı. Çok sayıda işçinin çalıştığı büyük fabrikalar kuruldu. Kentlerin kanalizasyon, su, çöp toplama gibi hizmetleri çok yetersizdi. İşyerlerinde de işçi sağlığı konusunda gereken önlemler genellikle bilinmiyor ve alınmıyordu. Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları için, 19. yüzyılın ilk yarısı bir cehennemdi.

Kapitalizmin yarattığı bu cehennemin bir göstergesi, doğumda yaşam beklentisidir. 1828 yılında bir Prusya generali (von Horn) Prusya kralına başvurarak, genç işçilerin sömürülmeleri ve sağlıklarının kötü durumda olması nedeniyle gerekli sayıda askerin temin edilemediğini bildirdi. (Grebing, H., **The History of the German Labour Movement, A Survey**, Oswald Wolff, London, 1969, s.18; Schuster,D., **The German Labour Movement**, DGB, 1973, s.9-10)

1850’li yıllardan itibaren işçi ücretlerinde ve çalışma/yaşama koşullarındaki gelişmeye karşın, İngiltere’de 1870 yılında doğumda ortalama yaşam beklentisi 41,3 yıldır ve bu rakam 1913 yılında 53,4’e yükselmmişti. 2001 yılında ise 78,1 yıldır. (Crafts,N., “Living Standards,” Crafts,N.-Gazeley,I.-Newell,A. (ed.), **Work and Pay in 20th Century Britain**, Oxford University Press, New York, 2007, s.24)

1880’li yıllarda Avrupa’nın “gelişmiş” bölgelerinde doğumda ortalama yaşam beklentisi 43-45 yıldır, Almanya’da 40 yılın altındaydı, İskandinav ülkelerinde 48-50 yıl dolaylarındaydı. İngiltere’de 1870 yılında canlı doğan her 1000 bebeğin 145’i ölüyordu. Bu sayı 1913 yılında 108’e, 1950 yılında 30’a, 1973 yılında 17’ye ve 2001 yılında da 5’e düştü. (Crafts,N., a.g.k., 2007, s.24)

18. yüzyılda ve hatta 19. yüzyılın ilk on yıllarında birçok ülkede görülen bir uygulama, işçiler için özel çalışma kartlarının hazırlanmasıydı. Böylece işçiler çalıştıkları fabrikadan kendi istekleriyle ayrılmıyorlardı. Ayrıca bu kartlar aracılığıyla polisin işçileri gözetim altında tutması da sağlanıyordu. Bu dönemde bazı ülkelerde serflere uygulanan dayak cezası işçiler için de geçerliydi. İşçiler, polis tarafından kırbaçlanıyordu. (Ponomarev,B.N. ve diğerleri, **The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and Its Evolution as a Revolutionary Class**, Progress Publishers, Moscow, 1980, s.186, 187)

İngiliz sanayisi 19. yüzyılda bile çok sıkı fabrika kuralları, cezalar, ücret kesintileri veya işten çıkarmalar yoluyla baskı, kötü çalışma koşulları, uzun çalışma günü, çalışmaya bağlı hastalıklarla ve kazalarla işçileri eziyordu. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Engels, F., **The Conditions of the Working-Class in England**, Penguin Classics, London, 1987; Cobden, J.C., **The White Slaves of England, Compiled from Official Documents (1860)**, reprint, Irish University Press, Shannon, 1971) 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de parlamento komitelerinin işçilerin çalışma koşullarına ilişkin tespitleri korkunç tabloyu ortaya seriyordu: Kadınlar günde 18 saat çalıştırılabiliyordu. Çocuklar, dört saatlik bir uykudan sonra yarı uykulu bir biçimde sağlıksız fabrikalara sokuluyordu. Çocuklar, çalışma temposuna ayak uyduramazlarsa, kayışla dövülüyordu. Ücretler o denli düşüktü ki, birçok ailenin ayakta kalabilmesi için herkesin çalışması gerekiyordu. Charles Dickens’ın ve bazı başka çağdaş yazarların romanlarında anlatılan sefalet bu dönemin gerçek yaşam öykülerinin yansıtılmasıydı. İngiltere’nin ünlü başbakanlarından Benjamin Disraeli (1868 yılında ve 1874-1880 döneminde başbakandı) 1845 yılında yayımlanan **Sybil veya İki Ulus** isimli romanında, zenginleri ve yoksulları kastederek, İngiltere’de “aralarında hiçbir ilişki ve sempati bulunmayan; sanki değişik bölgelerde yaşayan veya farklı gezegenlerin yaşayanları imişler gibi bir diğerinin alışkanlıkları, düşünceleri ve duyguları konusunda cahil olan” “iki ulus” bulunduğundan söz ediyordu. (Semmel, B., **Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914**, George Allen and Unwin Ltd., London, 1960, s.19-20) Frederick Engels de 1844 yılında yayımlanan **İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu** kitabında bu ülkede burjuvazi ile proletaryanın ayrı birer ırk, ayrı birer ulus olduğunu belirtiyordu: “Bütün bunlar dikkate alındığında, bir süreç içinde işçi sınıfının İngiliz burjuvazisinden tümüyle ayrı bir ırk olmuş olması şaşırtıcı değildir. Burjuvazinin, yeryüzündeki her bir ulusla, ortasında yaşadığı işçilerden daha fazla ortak noktası vardır. İşçiler, burjuvazinkilerden farklı lehçeler konuşmakta, farklı düşünce ve ideallere, başka geleneklere ve ahlaki ilkelere, farklı bir dine ve diğer politikalara sahiptirler. Buna göre, (işçiler ve burjuvazi, Y.K.) ancak ırk farklılığının onları farklı kılabilceği kadar radikal bir biçimde birbirine benzemeyen iki ulustur.” (Engels, F., a.g.k., 1987, s.150)

İngiltere’de 1840’lı yıllarda kapitalizmin yarattığı cehenneme bir de tarımda yaşanan kıtlıklar eklendi. 1840’lı yılların başlarında üst üste kötü hasat oldu. Ancak bu yıllarda tahıl ithalatında uygulanan vergiler nedeniyle buğday fiyatları yükseldi. Ayrıca 1845 yılında patates üretiminde, yaygın küf hastalığı nedeniyle, büyük düşme yaşandı. İrlanda’da 1845 ve 1846 yıllarında, halkın temel gıda maddesi olan patatesteki küfün yol açtığı büyük tahribat bir felakete neden oldu. İrlanda’da 1846-1847 yıllarında tifo salgını ve açlıktan 350 bin kişi hayatını kaybetti. 1846-1851 döneminde İrlanda’da açlıktan ölenlerin sayısının bir milyon olduğu ve bu dönemde yaklaşık bir milyon kişinin de ABD’ye ve diğer ülkelere göç ettiği tahmin edilmektedir. Bu döneme “Aç Kırklı Yıllar” denmektedir. (Bu yıllarda yaşanan büyük sıkıntılara ilişkin mektuplar ve gözlemler için bkz. Unwin, C., **The Hungry Forties, Life Under the Bread Tax, Descriptive Letters and Other Testimonies From Contemporary Witnesses**, T.Fischer Unwin, London, 1904)

Fransa’da ve İngiltere’de 19. yüzyılda kapitalist sanayileşme, özellikle dokuma, metalurji ve kömür madenciliğinde işçi kitlelerinin acımasız bir biçimde sömürülmesiyle gerçekleştirildi. “1815 ile 1848 arasında çalışan yoksulların durumunun dehşet verici olduğu makul hiçbir gözlemci tarafından inkar edilmemektedir. (...) Hiç kuşkusuz gerçek yoksulluk kırsal bölgelerde ve özellikle topraksız ücretliler, kırsal kesimde ev hizmetlerinde çalışanlar ve tabii ki az topraklı köylüler veya verimsiz topraklar üzerinde yaşayanlar arasında en kötü durumdaydı.” (Hobsbawm, E., **The Age of Revolution, 1789-1848**, 1996, s.205) “Özgür bir adamın fabrikaya yalnızca bedenen çalışacak bir işçi olarak girmesi, kölelikten ancak biraz daha iyi bir durumdu. (...) 1830’larda ve 1840’ların bir bölümünde fabrika proletaryasının maddi durumu bile kötüleşme eğilimindeydi.” (Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, s.208)

Almanya’da 1850 öncesinde birçok fabrika uluslararası rekabet karşısında ayakta kalabilmek için büyük çaba göstermek zorundaydı. Bu koşullarda en büyük yük de işçilerin omuzlarına yüklenmişti. Günlük çalışma süresi 13-14 saattir. Bu süre 1840’lı yıllarda günde 17 saate kadar çıkarıldı. Gerçek ücretler düşüyordu. Bu durumda giderek daha fazla sayıda kadın ve çocuk çalışma hayatına atılmak zorunda kaldı. İşsizliğin arttığı bir dönemde işgücü piyasasına bu yeni katılımlar ücretleri daha da düşürdü. Çalışma koşulları çok kötüydü. İşçilerin yaşadıkları konutlar, en temel insan gereksinimlerini karşılamaktan uzaktı. Hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, sakatlık ve ölüm gibi durumlarda işçiyi ve

ailesini koruyacak herhangi bir düzenleme yoktu. Özellikle eve-iş-verme sistemi içinde köylerde çalışan dokuma işçilerinin durumu daha da dayanılmazdı. (Grebing, H., a.g.k., 1969, s.17)

19. yüzyılın önemli iktisatçılarından biri Nassau Senior (1790-1864) idi. Senior'un görüşlerinin köklü bir biçimde değişmesinde İngiltere'de işçilerin insanlıkdışı çalışma ve yaşama koşullarına gösterdikleri sert tepki belirleyici oldu. İktisadi düşünce tarihçisi E.K.Hunt bu süreci şu şekilde anlatmaktadır:

"1829 ile 1842 yılları arasında İngiltere çalışma yaşamına ilişkin uzun bir dizi zorluk yaşadı. Sanayileşme İngiliz işçi sınıfını hemen hemen insanlık düzeyinin altında bir sömürüye ve rezalete sürüklemişti. İşçi sınıfı 1820'lerde ve 1830'larda mücadeleyle karşılık verdi. 1829 yılından sonra işçileri örgütlemek için birçok kitlesel çaba gösterildi ve bunlar çoğunlukla sert baskıyla karşılaştı. Bunun sonucu ise yaygın grevler, ayaklanmalar ve endüstriyel sabotajdı ve bunların tümü Senior'u ciddi biçimde korkuttu. Görüşlerinin bazılarının değişmesinde özellikle önemli olan, kendisinin '1830 yılının korkunç sonbaharında İngiltere'nin güneyine korku salan yangınlar ve ayaklanmalar' dediği olaylardı." (Hunt, E.K., **History of Economic Thought: A Critical Perspective**, Wadsworth Pub.Com., Belmont, 1979, s.123)

"Nassau Senior'da işçi sınıfının kitle eylemleri konusunda büyük bir dehşet yaratan '1830 yılının korkunç sonbaharı', işçilerin, endüstri devriminin kendilerine ve ailelerine yaptığına karşı nefretlerini ifade ettikleri bir dizi grev, ayaklanma ve isyanın yalnızca biriydi. Endüstrileşme, işçilerin geleneksel yaşam biçiminin tümüyle tahrip edilmesi sonucunu doğurmuştu. Bir iş bulmanın ve işe sahip olmayı sürdürebilmenin meyveleri, fabrikalardaki katı disiplin ve kentlerdeki acınacak yaşama koşullarıydı. Yüksek oranlı işsizlik, bir iş bulabilmeyi ve elinde tutabilmeyi son derece belirsiz kılıyordu. Ayrıca, üretken teknolojiye birçok önemli değişiklikle birlikte, çok sayıda işçi için zorunlu ve teknolojiyle bağlantılı iş kayıpları geliyordu. Buna göre, birçok işçi direnişini ortaya çıkaran üç kötülük, düşük ücretler, kötü çalışma ve yaşama koşulları ve ekonomik güvencesizlikti." (Hunt, E.K., a.g.k., 1979, s.135)

Özellikle sanayi devriminin ilk dönemlerinde makinelerde çalışan işçilerin büyük çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturuyordu. Kapitalizm, sermaye birikimini bu kesimlerin acımasız sömürsü üzerinde hızlandırdı.

Bu kötü koşullarda çalışan işçilerin diğer bir sorunu, güvencesizlikti. Ücretler belirsizdi; işin ne kadar süreceği belirsizdi; işten çıkarılanın ne zaman nerede iş bulabileceği belirsizdi. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin anlamı açıktı. Hiçbir sosyal güvenlik sistemi yoktu.

Ayrıca, özellikle belirli sektörlerde çalışanlar toplumdan dışlanıyordu. İmalathanelerde çalışan kızlara, sokak kadını gözüyle bakılıyordu. Maden işçileri ve ağır sanayi işçileri ise toplumun diğer kesimlerinin dışında bir vahşi ırk olarak görülüyordu.

İşçilerin yaşadıkları konutlar çok kötüydü. Hızlı sanayileşme sürecinde kentler ve endüstri bölgeleri, herhangi bir plan veya denetim olmaksızın hızla büyüdüğü için, kentsel yaşamın gerektirdiği hizmetler hemen hemen hiç yoktu. Sokaklar çöp doluydu. İçme ve kullanma suyunun sağlanmasında sorunlar yaşanıyordu. Kanalizasyonlar yetersizdi. Temizlik önlemleri alınmıyordu. Bunların sonucunda yaygın salgın hastalıklar yaşanıyordu. 1831-1832

yıllarında tüm Avrupa'yı kasıp kavuran kolera salgını bu hızlı ve sağlıksız kentleşmenin ürünüydü. (Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.203; Hobsbawm, E., **The Age of Capital 1848-1875**, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.212)

Bu kötü koşullar, 19. yüzyılda Avrupa'nın dört bir yanında işçiler arasında alkol bağımlılığının kitlesel boyut kazanmasına yol açtı.

Bu dönemde bazı ülkelerde kölelik varlığını sürdürdü. Ayrıca, alınan borçların ödenmesine kadar işçileri bir işyerine bağlı kılan ilişkiler de söz konusuydu.

Bu koşullar 1850'li yıllarda değişmeye başladı. Ekonomik canlanmayla birlikte işsizlik azaldı, ücretler arttı. 1857 yılında yaşanan ekonomik kriz bile işçilerin durumunu çok kötüleştirmede ve krizden devrimci bir dalga bekleyenleri hayal kırıklığına uğrattı.

Ancak İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarına ve bazı ülkelerde de 19. yüzyılın sonlarına kadar, kapitalizmin işçi sınıfı açısından anlamı, cehennemdi.

İşçiler bu kötü ve kötüleşen çalışma ve yaşama koşullarına, yaygın kitlesel eylemlerle yanıt verdiler. Özellikle İngiltere'de 19. yüzyılın ilk yarısı, Ludizm'den, Kaptan Swing Hareketi'ne, Çartist Hareket'ten Londra'nın işgaline kadar çok etkili, militan ve radikal eylemler gerçekleşti.

Kapitalizmin yarattığı cehennem, yukarıda özetle ele alındığı biçimde, Avrupa'nın önde gelen ülkelerinde yerel ayaklanmalara, düzen-dışı ve/veya düzen-karşıtı örgütlenmelere ve eylemlere yol açmıştı. Bunların yanı sıra, 1815-1848 döneminde Avrupa'da üç önemli devrim dalgası yaşandı.

İlk dalga 1820-1824 döneminde gerçekleşti. İspanya'da ve Napoli'de 1820 yılında, Mora Yarımadası'nda 1821 yılında ayaklanmalar oldu. Bunlardan yalnızca Osmanlı'ya karşı gerçekleştirilen Yunan ayaklanması, Avrupalıların desteğiyle, başarıyla sonuçlandı. İkinci devrimci dalga 1829-1834 döneminde gerçekleşti. 1830 devrimci dalgası Batı Avrupa'da burjuvazinin aristokrasiyi kesin yenilgiye götürmesi sonucunu getirdi. İlk kez bu dönemde İngiltere ve Fransa'da işçi sınıfları bağımsız birer hareket olarak ortaya çıktı. Üçüncü devrimci dalga 1848 yılında patladı. Fransa, İtalya, Alman devletleri, Habsburg İmparatorluğu'nun büyük bölümü ve İsviçre'de (1847) ayaklanmalar oldu. Bu gelişme, İspanya, Danimarka ve Romanya'yı da etkiledi. İrlanda, Yunanistan ve İngiltere'de de olaylar oldu. Kendiliğinden doğan ve hızla Avrupa'nın büyük bölümünü etkileyen bu ayaklanma dalgasında işçi sınıfı belirleyici rol oynadı. Ancak işçi sınıfı, harekete geçtiği hızda yenilgiye uğradı. (Hobsbawm, E., a.g.k., 1996, S.109-112) Marx 18 Mart 1852 tarihinde şunları yazıyordu: "Paris proletaryası öylesine yenilmiş, imha edilmiş ve bozguna uğratılmıştı ki, bugüne kadar kendilerine gelemediler." (Kuczynski, J., **The Rise of the Working Class**, World University Library, 1967, s.190)

19. yüzyılın ilk yarısında bunlar yaşanıyordu. Ayrıca bu tarihlerde henüz Almanya ve İtalya devletleri yoktu. Milliyetçi akımlar henüz yeterince güçlü değildir. Diğer taraftan, bu dönemde Avrupa'nın herhangi bir ülkesindeki işçi, çalışma izni ve oturma izni konusunda fazla zorluk yaşamadan, bir başka ülkeye gidip ve hatta yerleşip, çalışabiliyordu. İşçilerin bölgeler arasındaki hareketliliği, yaşanan ortak sorunlar karşısında yakınlaşma da sağlıyordu. Örneğin, 1848-49 devrimlerinin ardından bu nitelikte yaygın göçler yaşandı. Buna ilave olarak, bir ülkedeki işverenler, diğer ülkelerdeki işverenlerle işbirliği yapabiliyor ve kendi ülkelerindeki işçilerin ücretlerini düşürmede başka bölgelerden getirdikleri işçileri kullanıyorlardı. Ayrıca, bir ülkede grev olduğunda işverenlerin diğer ülkelerden grevkıracı getirme uygulaması da vardı. Örneğin, İngiltere'de 1859 yılında Londra'daki büyük inşaat işçileri grevinde kıta Avrupası'ndan grevkıracı ithal edildi. Bu koşullar, işçiler arasında ülkelerin sınırlarını aşan bir işbirliğini ve dayanışmayı zorunlu kılıyordu.

Büyük Fransız Devrimi'nin yenilgisinin ardından 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi sonrasında Rusya, Prusya ve Avusturya arasında Kutsal İttifak oluşturuldu. Ardından, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Vatikan dışındaki tüm Avrupa ülkeleri Kutsal İttifak'a katıldı. Avrupa ülkelerinden herhangi birinde ilerici bir hareketin gelişmesi durumunda, başta Rusya olmak üzere Kutsal İttifak'a dahil ülkeler bu girişimi engelleyecekti. Daha sonraki yıllarda da benzer antlaşmalar yapıldı. (Bkz. Thomson, David, **Europe Since Napoleon**, Penguin Books, Great Britain, 1970, s.240-241) 1872 yılı Eylül ayında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya İmparatorları Berlin'de toplandılar ve devrimci hareketlere karşı geleneksel Kutsal İttifaklarını yeniden oluşturmayı görüştüler.

Macarlar 1849 yılında Avusturya'ya karşı ayaklandılar ve bağımsızlık ilan ettiler. Rus orduları, bu nitelikteki antlaşmalara dayanarak, 1849 Ağustos'unda Macarlara saldırdı ve bu girişimi engelledi. Macarların önderi Kossuth da Osmanlı'ya sığındı. (Thomson, D., a.g.k., 1970, s.224)

19. yüzyılın büyük bölümünde Avrupa'da gericiliğin merkezi, her türlü ilerici girişimi ezmeye hazır durumdaki Rusya idi. Diğer bir deyişle, Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde cumhuriyetçi ve devrimci bir girişim, karşısında, yalnızca kendi ülkesinin hakim sınıflarını değil, aynı zamanda dönemin gericiliğinin merkezi gücü olan Rus ordularını bulacaktı. Avrupa'da hakim olan gerici ittifaka karşı direnebilme ve bu ittifakı geriletebilme, ancak ülke sınırlarını aşan bir bakış açısıyla sürdürülen mücadeleyle, enternasyonalist bir ruhla mümkündü. Gerici güçlerin kader birliği, gericiliğe karşı direnenlerin de kader birliğini gerektiriyordu.

Sosyalistler sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma çabası içindeyken, işçiler de ücretlerini ve çalışma koşullarını korumak ve iyileştirmek çabası içinde uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmaya zorlanıyordu.

Ülkelerin büyük çoğunluğunda işçilerin sendikalaşma ve oy hakkının bile bulunmadığı koşullarda daha iyi bir yaşam ve temel hak ve özgürlükler için verilen bir mücadelede çeşitli ülkelerin işçilerinin ortak çıkarları söz konusuydu.

İşçi sınıflarını uluslararası düzeyde işbirliğine zorlayan diğer bir etmen, savaşlardı. Savaşların yükünü halk çekiyordu. Halk sınıf ve tabakaları içinde savaşlardan en çok zarar gören de işçilerdi. Yaşamlarını işgücü satışıyla sağlayan işçilerin askere gitmesi ve özellikle savaşlarda ölmesi, işçi ailesinin felaketi anlamına geliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan savaşlarda asker ölümleri geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak kadar arttı. 1854-1856 yıllarında yaşanan Kırım Savaşı'nda 300 bin Rus, 100 bin Fransız ve 60 bin İngiliz askeri öldü. 1861-1865 yıllarındaki Amerikan İç Savaşı'nda 700 bine yakın insan hayatını kaybetti. 1858-1859 yıllarında Fransa ve İtalya ile Avusturya arasında, 1864 yılında Prusya ve Avusturya ile Danimarka arasında, 1866 yılında Prusya ve İtalya ile Avusturya arasında, 1870-1871 yıllarında Prusya ve diğer Alman prenslikleriyle Fransa arasında savaşlar yaşandı. 1863 yılında Polonya'da yenilen bir ayaklanma oldu. Hindistan'da 1857 yılındaki Sepoy ayaklanmasında da onbinlerce insan yaşamını yitirdi.

19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında işçi sınıfları savaşların bedelini ödüyor; ancak savaşlar sonrasında kazanan tarafça elde edilen yararlardan pay alamıyordu. Bu koşullarda işçi sınıfları barıştan yanaydı. İşçiler arasında uluslararası düzeyde işbirliğini zorlayan diğer bir etmen de barış talebiydi.

Bu dönemde, özellikle milletleşme sürecinde önemli bir araç olan eğitimin yaygınlaştırılması da işçilerin dünyadaki gelişmeler konusundaki duyarlılığını artırdı.

19. yüzyılın ikinci yarısında demiryolu ve buharlı gemilerin artması ve telgrafın yaygınlaşması, işçiler açısından ülkeleri dışındaki gelişmeleri izleme olanağını da artırdı. Dünyada demiryolu uzunluğu 1846 yılında yalnızca 17,4 bin km. iken 1876 yılında 309,6 bin km. oldu. Aynı dönemde buharlı gemilerin toplam tonajı 140 bin tondan 3293 bin tona yükseldi.

Seyahatin ve haberleşmenin gelişmesi ve kolaylaşması, hem çeşitli ülkelerdeki işçiler arasındaki ilişkileri geliştirerek işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasının artmasına katkıda bulundu, hem de kapitalizmin yarattığı sorunlardan kaçışta kolaylaşan göçle bir çıkış kapısını araladı.

Tüm bu etmenler dikkate alındığında, 1948 yılı Şubat ayında yayımlanan Komünist Manifesto'nun "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" çağrısı, günün koşullarında doğru bir slogandı. Avrupa ülkelerinin işçi sınıfları, kapitalizmin sonuçlarına ve kapitalizme karşı ancak birlikte mücadele ederek, ancak kaderlerini birleştirerek, ancak somut koşulların zorlamasıyla enternasyonalist olarak bu cehennemden kurtulabilirlerdi. Marx ve Engels ve dönemin birçok devrimcisi, bu somut koşulların zorunlu kıldığı anlayışı savunuyordu. Ancak, sermayedarlar ve onların devletleri de bu tehlikenin farkındaydı ve işçi sınıflarını kendi saflarına çekebilme ve devletler arasındaki mücadelede işçi sınıflarını etkili bir biçimde kullanabilmek amacıyla, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok etkili yöntemler geliştirdiler. Böylece, Manifesto'da "kapitalizmin mezar kazıcıları" olarak doğru biçimde nitelendirilen işçi sınıflarını, kapitalizmin payandalarına dönüştürdüler. Önümüzdeki günlerdeki yazılarımda bu süreci özetleyeceğim.